

İSLAM HUKUKU KAYNAKLARINA GÖRE,
PEDAGOJİK AÇIDAN ÇOCUK EĞİTİMİNDE
DAYAK CEZASINA GETİRİLEN
SINIRLAMALAR

Mehmet Emin AY*

ÖZET

Gerek Batı, gerekse İslam Eğitim Sisteminde disiplini sağlamak ve eğitim-öğretimin devamı için ceza yöntemlerinden biri olan dayığa zaman zaman başvurulduğu bilinmektedir. İslam'da sorumluluk (mükellefiyet) büluğ (ergenlik) dönemiyle başladığı için büluğ öncesi yaşları ilgilendiren hukukî konular için ayrı çalışmalar yapılmıştır. Çocuk Hukuku ile ilgili bu müstakil çalışmalar, aynı zamanda İslam Eğitim Sistemine de kaynaklık etmişlerdir. Böylece çocuklar ve eğitimle ilgili konular hukukî temelleri olan esaslar hüviyetine kavuşmuş, gerektiğinde görevini kötüye kullanan sorumlulara çeşitli cezalar verilebilmiştir.

المخلص

من المعلوم ان العقاب البدني يكونه شكلاً من أشكال العقوبة

* Araş. Gör.; Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi

يُلجأ إليه أحياناً كوسيلة لتحقيق دوام التعليم ونظامه في
التربية الإسلامية والغربية. نظرًا لأن المسؤولية في
الإسلام تبدأ بعد البلوغ في المواضيع الفقهية المتعلقة
قبله عوجبت مستقلةً. هذه الآثار المستقلة مصادر
للتربية الإسلامية في نفس الوقت. وكذلك اتخذت
المواضيع المتعلقة بالصغار وتربيتهم هويةً ذات أسس
ومبادئ فقهية. ونتيجةً لهذا أصبح من الممكن عقوبة
المسؤولين الذين يُسيئون واجبهم

İslam Hukuku'nun iki ana kaynağı Kur'an ve Sünnette, çocuğun bülüğ çağına kadar sorumlu tutulmaması¹, İslam hukukçu ve eğitimcilerini, çocuklarla ilgili konuları müstakil olarak ele almaya yöneltmiştir.

İslam Hukukuna dair çeşitli kitaplarda dağıntık olarak yer alan çocuklarla ilgili hükümler, Estrüşeni* adlı hukukçu tarafından "Câmiu Ahkâmi's-Sığâr" adlı kitapta bir araya toplanmıştır². Hicrî 625/Miladî 1227 yılında kaleme alınan bu eser, çocuklarla ilgili hukukî konuların ele alınışının oldukça eskilere dayandığını göstermektedir.

Bu makalemizde biz, İslam Hukuku kaynaklarına dayanarak çocuk eğitimi ve öğretimi esnasında uygulanabilecek, dayak vb. cezalara getirilen sınırlamaları maddeler halinde tesbit etmeğe çalışacağız. Konuya pedagojik açıdan yak-

1 İslam'da dinî bakımdan sorumluluk (mükellefiyet) ergenlik (bülüğ) yaşıyla başlar. Bu hükmün kaynağını, Hz. Peygamber'in, "Üç kişiden kalem kaldırmıştır; Bülüğe erişinceye kadar çocuktan, akli başına gelinceye kadar deli kimseden ve uyanıncaya kadar uykuda olan kişiden" hadisi oluşturmuştur. Bkz. Ebu Davûd. Hudûd, 17.

* Üsrüşeni ve Esrüşeni olarak ta okunmaktadır.

2 Estrüşeni. Muhammed b. Muhammed... Câmiu Ahkâmi's-Sığâr, Mısır 1301. Bu eser İbrahim Canan tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bkz. İbrahim Canan, İslam Hukukunda Çocuklarla İlgili Hükümler. Cihan Yay. İst. 1984.

laşacak, hükümlerle ilgili detayları ise dipnotlarda vereceğiz. Amacımız, tarihî süreç içinde, pekçok eğitim sisteminde yer alan ve disiplini sağlama vasıtalarından biri olarak kabul edilen dayak cezasına, İslam Hukuk Sisteminin getirmiş olduğu sınırlayıcı tedbirleri bir araya toplamak ve gerektiğinde Batı Eğitim Sistemiyle yapılabilecek mukayeselere zemin hazırlamaktır.

Bahsini ettiğimiz sınırlayıcı tedbirleri şu maddeler halinde ele alabiliriz:

1- Çocuğun Cezâi Ehliyete Sahip Olmaması:

Çocuğun cezâi ehliyete sahip olmaması, bir başka ifadeyle cezalandırılmaması, İslam Hukukunun öncelik ettiği konulardan biridir³. Bu hükmün dayanağı, Hz. Peygamber'in: "Üç kişiden kalem kaldırılmıştır. Bülüğ çağına erinceye kadar çocuktan..." hadisidir⁴.

Bu hadis'den hareketle, İslam bilginleri, "çocuk" tabiriyle, "doğumla bülüğ çağı arasında olan her ferdi" anlayarak, bülüğe ermeyen çocukların cezâi ehliyetinin olmadığına hükmetmişlerdir⁵. Ancak, temyiz çağına ulaşmayanlarla (yaklaşık 7-8 yaşları) bu devreyi aşanlar arasında, ikili bir ayırım yapmışlardır.

a) 0-7 yaş arası çocuklar: Bunlar temyiz çağına ve aynı zamanda bülüğ çağına erişmeyenlerdir. "Gayr-i bâliğ ve gayr-i mümeyyiz" olarak adlandırılır. Bunlara hiçbir konuda ceza uygulanamaz⁶.

b) 7-15 yaş arası çocuklar: Bunlar ise, temyiz çağını aşan, fakat bülüğe ermeyenlerdir. "Mümeyyiz gayr-i bâliğ" olarak adlandırılan bu çocuklara ise, gerek hukukî ve gerekse eğitim açısından suçlu olsun, ancak ta'zîr (kınama) cezası verilebilir⁷.

Bu konuda belirtilmesi gereken şu nokta ise, cezâi ehliyet hususunda, çocuğun ayrıcalığını daha bariz bir şekilde ortaya koymaktadır: Çocuk, herhangi bir cürümden dolayı cezaya çarptırılması konusunda büyüklerle bir tutulmamakta, ancak kendisine karşı işlenen cürümlerde büyükler gibi telakki edilmekte ve o cürmü işleyen kişi bir büyüğe karşı cürüm işlemiş gibi ceza görmektedir⁸.

2- Küçük çocukların dövülmemesi:

Hukukî açıdan, çocukların cezalandırılmayacağını bundan önceki maddede açıklamıştık. Şimdi ele alacağımız hüküm, eğitim amacıyla da olsa, küçük çocukların dövülmemesi gerektiğini öngörmektedir. Hz. Peygamber'in, "Henüz

3 İslam'ın bu konudaki öncülüğünü anlamak için bkz. Naci Şensoy, Çocuk Suçluluğu... İst. 1949.

4 Ebu Davud, Hudûd. 17.

5 İbn Abidin, Reddu'l-Muhtar, II, 670.

6 Bilmen, Ö. Nasuhî; Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kaamusu, İst. 1958, III, 310.

7 Bilmen, age, III, 24.

8 Estrûşeni, age. I, 339.

tıfıl olan çocuklarınızı dövmeziniz⁹ hadisinden hareketle, doğum ve temyiz çağı arasındaki çocuklar (0-7 yaş) "tıfıl" olarak kabul edilmiş ve dövülmeleri yasaklanmıştır¹⁰,

Bazı kaynaklarda da, çocuğun altı yaşından önce sadece dil ve iyi davranışlarla eğitilmesi gerektiği ifade edilmektedir¹¹.

3- Dövme işinin ancak eğitim amacıyla olması:

Çocuğun eğitiminin devamı açısından, belirli bir yaştan itibaren dövme işine başvurulabilir; ancak bunun mutlaka eğitim amaçlı olması gerekmektedir. Öfke ve hıncını teskin etmek, işkence ve eziyette bulunmak maksadıyla olan dayak kesinlikle yasaklanmıştır¹². Aynı şekilde, çocuğun kasıtsız veya unutarak yaptığı davranışlar sebebiyle de dövülmesi yasaktır¹³.

Bülüğ çağına ulaşmayan çocukların eğitiminden baba sorumludur. Baba veya vaî olmadığı durumlarda ise, sorumluluk anne'ye aittir¹⁴. Ancak bu sorumluluk yerine getirilirken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Şöyle ki; çocuğun ancak işlediği suçlara ceza verilebilir. İşleyeceğinden korkulan herhangi bir suç için peşinen ceza verilemez. Öte yandan dövme işinin, çocuğun yaşı ve küçüklüğüyle orantılı olması ve bu konuda aşırı gidilmemesi gerekmektedir. Bu sınırlamalara dikkat edilmemesi sonucunda herhangi bir sakatlık veya yaralanma meydana geldiği durumlarda, gerek öğretmen, gerekse ebeveyn sorumlu tutulmaktadır¹⁵.

4- Vurulacak yerlerin sınırlandırılmış olması:

İslam dininde, hayvanın bile yüzüne vurulması yasaklanmıştır¹⁶. Dolayısıyla, eğitim amacıyla da olsa, çocuğun yüzüne vurulamaz¹⁷. Çocuğun – eğitim amacıyla – dövülmesinin kaçınılmaz olduğu durumlarda, baş, yüz, karın ve kasıklara

9 Deylemî, Ebu Mansur: Müsnedü'l-Firdevs, II, 286/b.

10 İbn Manzûr, Lisanü'l-Arab, Beyrut, ts. XI, 402.

11 Aliyyu'l-Karî, Nureddin el-Herevî; Şerhu Ayni'l-İlm... Beyrut, 1352, I, 418-419.

12 İslam Hukukunda, insanın canına, vücut bütünlüğüne, malına ancak adaletin gerektiği ve öngördüğü yerde el uzatılabilir. İslam'da insan hayatının dokunulmazlığı vardır ve hayatî uzuvları da bu dokunulmazlık içindedir. Bkz. Serahsî, el-Mebsût, Beyrut, ts. XXIV, 48. Akşit M. Cevat İslam Ceza Hukukunda İnsanî Esaslar. İst. 1976, s. 104. Savaş esnasında bile Hz. Peygamber dikkatli davranılmasını istemekte ve şu tavsiyeyi yapmaktaydı: "Ganimette hainlik yapmayınız. ahitleri bozmayınız. Burun, kulak kesmek, yüz dağlamak ve göz oymak gibi uzuv kesmek suretiyle cezalandırmayınız, hiçbir çocuğu öldürmeyiniz." Bkz. İmam Malik el-Muvatta', II, 448. Müslim, Cihad, (III, 1357) Tirmizî, Siyer, (V. 358).

13 Münâvî; Fezû'l-Kadir, IV, 352; Aliyyu'l-Karî, a.g.e., I, 442.

14 Udeh, Abdu'l-Kadir, et-Teşrü'u'l-Cinaî... I, 518.

15 Udeh, a.g.e., I. 519.

16 Ebu Davûd, Cihad, 58.

17 Müslim, Birr, 112.

kesinlikle vurulmamalıdır. Aksi takdirde, böyle bir davranış işkence sayılır ki, bu da yasaklanmıştır¹⁸. Bu kayıtlara dikkat edilmeyip herhangi bir yaralanma veya sakatlık durumuna sebep olunur ise, buna sebep olan sorumlu tutularak tazminat ödemek zorunda bırakılır¹⁹.

5- Vurulacak miktarın sınırlandırılmış olması:

Çocuğun dövülmesi kaçınılmaz olan durumlarda, vurulacak miktara dikkat edilmeli, eğitim amacıyla başvuru olan bu davranışta aşırı gidilmemelidir. Hz. Peygamber'e izafe edilen bir ifade, Asr-ı Saadet'te öğretmenlik yapan Muallim Mirdas'a: "Sakın üçten fazla vurma; aksi takdirde Allah da sana kısas tatbik eder." dediği rivayet edilmektedir²⁰.

Bu konudaki çeşitli görüşleri bütünleştirdiğimizde, "eğitim amacıyla olan dövmelemin hafif olması, üç darbeden fazla olmaması gerektiği, ancak bülüğ çağına yaklaşanlara – yaralayıcı olmamak şartıyla – on darbeye kadar izin verilebileceği" sonucuna ulaşmaktayız²¹.

6- Kullanılacak aletlerin sınırlandırılmış olması:

Bu konuda da, hadislere dayanılarak²² tahta, değnek ve kamçı gibi aletlerin kullanılmasının yasaklandığı görülmektedir. Zira bunların yaralayıcı özelliği vardır. Oysa dövmekten maksat yaralamak değil, vazgeçirmek ve önlemektir. Ayrıca dövme işinin yaralanmalara yol açmaması da gerekmektedir. Bu nedenle, ancak elle, bükülü mendille veya ince çubukla dövmeye müsaade edilmiştir. Bu yasağa uyulmayıp da herhangi bir yaralanma veya sakatlanma durumunda, döven kimse hukuken sorumludur²³.

İslam Hukuku kaynaklarından çocuklar ve eğitimleriyle alakalı hükümlerden biraraya topladığımız bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, eğitim amacıyla da olsa, dayağa, çeşitli kayıtlarla ve son derece sınırlandırılarak izin verilmiştir. Bu sınırlamalara uymanın her zaman mümkün olamayacağını gözönünde bulunduran İmam Şâfiî ve el-İrâkî gibi İslam hukukçu ve eğitimcilerinin şu görüşüyle makalemizi bitirmek istiyoruz: "Dayak caiz olmakla beraber terkedilmesi daha iyidir."²⁴

18 Bir hadîs-i kudsi'de, "Kullarıma işkence yapmayınız" buyrulmaktadır. Bkz. Ahmed b. Hanbel Müsned, IV, 172, 173.

19 Udeh, a.g.e., I, 518, 519.

20 Estrûşenî, age, I, 10.

21 Müslim, Hacc, 147; Abd b. Humeyd; Müsnedu Abd b. Humeyd. Yzm. Ayasofya, No: 894, 55/b

22 Tirmizî, Rada, 11; Müslim, HAcc, 147; İbn Mace, Nikah, 3

23 Estrûşenî, age, I, 10; Râzî, Ebu Abdullah, et-Tefsîru'l-Kebîr, Kahire ts. X, 90; Udeh, age, I, 518.

24 Râzî, age, X, 90; el-İrâkî, Zeynuddîn; Tarhu't-Tesrîb fî Şerhi't-Takrîb, Bulak, 1353, VII, 209. Hukukî açıdan, dayak cezasını gerektiren bir suçun yeterince araştırılarak sonuçta bu cezaya başvurulması kesinleştiğinde, verilen cezanın uygulanmasında aşırılığa gidilmemesi de İslam Hukukunun ilkeleri arasındadır. Cezanın infazında ölüm korkusu olmamalıdır. Çünkü gaye ölüm değil, önleme ve vazgeçirmedir. Bu nedenle, hamile kadınlara, hastalara ve ayılıncaya kadar sarhoşlara dayak cezası tatbik edilemez. Ayrıca, çok soğuk ve çok sıcak havalarda da ceza uygulanamaz. Akşit, age, 110. Geniş bilgi için bkz. Serahsî, age, IX, 72; Kâsânî, age, VII, 72.

BİBLİYOGRAFYA

- Abd b. Humejd; (v. 249/863) Müsnedu Abd b. Humejd. Yazma, Ayasofya Ktp. No: 864.
- Ahmed b. Hanbel; el-Müsned, I-VI, Beyrut, ts.
- Akşit, M. Cevat; İslam Ceza Hukukunda İnsanî Esaslar, İst. 1976.
- Aliyyu'l-Karî, Nureddin el-Herevî; (v. 1014/1605) Şerhu Ayni'l-İlm ve Zeyni'l-Hilm, Beyrut, 1352.
- Bilmen, Ömer Nasuhî; Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahât-ı Fikhiyye Kaamusu, İst. 1958.
- Deylemî, Ebû Mansûr; (v. 558/1162): Müsnedü'l-Firdevs, Yazma, Şehit Ali Paşa No: 565.
- Ebu Davûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî; es-Sünen, I-IV, Beyrut, ts.
- Estrûşenî, Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin; (v. 632/1234) Câmiu Ahkâmî's-Sığâr, Mısır, 1301.
- el-İrakî, Zeynu'd-Dîn; Tarhu't-Tesrîb fi Şerhi't-Takrîb, Bulak, 1353.
- İbn Abidîn; Reddu'l-Muhtâr Alâ Dürri'l-Muhtâr, Mısır, 1972.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd; es-Sünen, I-II Kahire, 1954.
- İbn Manzûr; Lisânu'l-Arab, I-XI, Beyrut, ts.
- Kâsânî, Alâu'd-Dîn Ebu Bekr İbn Mes'ud; Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi', Beyrut, 1972.
- Münâvî, Şemsu'd-Dîn Muhammed Zeynu'd-Dîn Abdurraûf; Feyzu'l-Kadir, I-VI, Beyrut, 1972.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî; Sahîhu Müslim, I-V, Beyrut, 1972.
- Râzî, Ebu Abdullah; (v. 606/1594) et-Tefsîru'l-Kebîr, Kahire, ts.
- Serâhsî, Şemsu'd-Dîn Ebu Bekr; el-Mebsût, Beyrut, ts.
- Sensoy, Naci; Çocuk Suçluluğu, İst. 1949.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre; es-Sünen, I-V, Kahire, ts.
- Udeh, Abdu'l-Kadir; et-Teşrîu'l-Cinâiyyi'l-İslâmî, I-II, Beyrut, 1963.